

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Кара-Чыраанская средняя общеобразовательная школа
муниципального района Сут-Хольский кожуун РТ»

Рассмотрено

Руководитель ШМО

Ховалыг А.С. /Ховалыг А.С./

Проткол №1

от «31»августа 2024г.

СОГЛАСОВАНО

зам.директора по УВР

Кара-оол Р.Ю. Кара-оол Р.Ю.

Протокол №1

от «31» августа 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

директором школы

Ондар О.Б. /Ондар О.Б./

Приказ № 100

от «31» августа 2024 г.

Рабочая программа

учебного предмета

«Родной язык и (или) государственный язык
республики Российской Федерации» для 3 класса
начального общего образования
на 2024–2025 учебный год

учителя начальных классов

Монгуш К.К..

Кара-Чыраа, 2024.

Тайылбыр бижик

3-кү класстын тыва дыл программазын Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарына дүүштүр тургускан. Ук программа Тыва Республикан өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының ямызының өөредилге-методиктиг чөвүлелиниң чөпшээрели-биле 2008 чылда чырыкче парлаттынып үндүртүнген.

Өөредиглиг план Э.Д. Ондарның «Методиктиг сумелериниң» (дөрт чылдыг эге школаның 3-ку класының «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл – 1988ч) дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларнын шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программазынын негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларына А.А. Алдын-оолдуң «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы» - биле хынаарын сүмелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң национал девискээр кезээ 3-ку класс өөреникчилериниң ниити сайзыралынче, оларнын билииниң практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемнииниң, дес-дараалашкаанын, коргузуглуунуң болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

3-кү класска Ш.Ч. Сат, Н.Ч. Дамба, Н.М. Ондар «Тыва дыл» номун Тыва Республиканың ниити болгаш профессионал өөредилге ямызыбадылап, 2013 чылда парладып үндүрген.

Ниитизи-биле программа ёзугаар 3-кү класска тыва дыл неделяда 2 шак, чылда 68 шак кылдыр бердинген.

Программада негелделер дараазында бөлүктерден тургустунган:

- 2-ги класска алган билиглерин, мергежилдерин болгаш чаңчылдарын системажыдып катаптаары;
- уннер болгаш үжүктөр;
- сөстөр;
- чугаа кезектери;
- домак;
- чыл дургузунда өөренигини катаптаары.

1-4 класстарга тыва дыл үстүкү класстарга өөренир тыва дыл болгаш литература эртемнеринин белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-лапрактиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

3-кү класска тыва дылды өөредириниң кол сорулгалары:

1. Уругларны медреселдиги-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр өөредир;
2. Оларга төрөөн дыл литература талазы-биле эге билиглерни бээр;
3. Уругларны ном ажыглаарына чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чуткулун хайныктырар;
4. Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарына үндезилээш, өөреникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
5. Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;
6. Өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп деңнеп, туңнеп билиринге, оларнын иштинден кол богаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарына өөреникчилерни чаңчыктырар.

Программаны тургузуп тура дараазында принциптерни сагаан:

1. Коммуникативтиг принцип. Уругларнын тыва дылда аас-чугаазын харылзаалыг чугаага сайзырангай, тодаргай болуру - биле ангы-ангы хевирлерин ажыглап билиринге ооредир.
2. Торөөн дылын шын, медреселдиг ажыглап билириниң принциви.
3. Коргузуг материалдарын ажыглаар принцип.
4. Дес-дараалашкаан барымдаалаар принцип.
5. Уругларнын назы-харын барымдаалаан принцип.

Тыва дылда ооредилге программазын шингээттингенинин чижек туннелдери. Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилер тыва дылды чон аразында харылзажырынын болгаш национал культуразынын кол херексели деп медереп билген турар ужурлуг. Ынчангаш уругларнын торээн дылынга эки хамаарылгазы, дылды шын, частырыг чок ажыглапбилиринден хамааржыр. Тыва дыл уругларга ооредилгенин кол дозу база даап боданышкынынын, медереп билиишкенинин, чогаадыкчы чоруунсайзырадырынга кол херексел болур.

Тыва дылды ооренип турар уеде оореникчилер аас – биле болгаш бижимел харылзаалыг чугаага бодунун чогаадыкчы чоруун ажыглап, херек медээ - дыннадыгны, ооредилге даалгаларын кууседирирге янзы-буру номнардан (ооредилге номнары, энциклопедия, словарьлар, солун- сеткуулдерден) тып ооренир.

Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилернин чаа ооредилге материалын ооренирирге сонuurгалы бедип, тыва дылды улаштыр бедик чадага оорениринин дозу болур. Кижизидилге талазы-биле алырга, уруглар чугаа культуразынын чурумунга, аас чугаазынга, торээн дылынга хамаарылгазы чоннун сагыш- сеткилинин бедик кодурлуушкунунун херексели деп билип алыр ужурлуг.

3-ку классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганынын планнатынган туннелдери.

Личностуг.

оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири.
- ооредилгенин чедишкенин болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээр-ле национал культуранын чоргааралы болур.
- Кижилернин угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдын ангы-ангы хевирлерин сайзырадып билири
- Чоннун аас-чугаазынын аялгаларынче кичээнгей салып билири.
- Тыва дылга сонuurгалы бедип, ону хандыр ооренири болур.
- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур.

- ооредилгеже, эртем – билигже чуткулдуу;

Оореникчилерге хевирлеттинер билиглер:

- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медереп билири.
- Тыва дылды эстетиктиг окур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

Предметтиг.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш хол-ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээр-ге бижиири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;
- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;
- состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);
- чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;
- домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарын-га чарар;
- домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;

- коллективтий-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары.

- Тыва дылда синоним, антоним состерни деннеп тургаш тып билири;
- Бердинген состун долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунун кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунун узел-бодалын долузу- биле бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- Домакта состернин аразында харылзаазын тып, оларны сос каттыжышкыннарынга чарып билири;
- Домактын синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;

Чогаадыкчы ажилдар.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- План езугаар созуглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медреселдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажил уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Бодунун чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

МЕТАПРЕДМЕТТИГ

Регулятивтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.

Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажилдарын планнап алыры.

- Бодалгалар бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медреселдиг шилип алыр ужурлуг.
- Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билер ужурлуг.
- Бодунун болгаш эжинин орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билер ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажилдажышкын уезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажилдарынга болгаш ажил уезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунун ажылын планнап билири;

Ооредиглиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;
- Белен таблица, схемаларны, созуглелдерни долдуруп билири;

- Дылда уннерни, ужуктерни, состун кезектерин, домак кежигуннерин, бодуун домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, болуктеп билири;
 - План езугаар ооренген материалды болуктеп, туннеп билири;
 - Номчаан созуглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
 - Состерде орфограммаларны тып билири;
- Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:
- Херек билиглерни библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
 - Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;
 - Логиктиг угаап боданышыкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;
 - Алган медээлерни критиктиг унелеп билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Чугаанын диалог хевирин билири.
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурдуг.
- Оореникчилер аразында сумележип тургаш ниити туннеди ундуруптери
- Бодунун узел-бодалын илередип билири.
- Билдинмес чуул бар болза катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.
- Бот-боттарынын аразында хынажып база кошкак ооренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда оске кижилернин узел – бодалдарын база дыннап, унелеп билири;
- Уруглар боттарынын аразында дузалажып тургаш бот-боттарынын аразында хыналданы шын чорудуп билири;
- Аас чугаага ооренип алган билиглерин шын ажыглап билири;
- Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл тончузунде оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири.
 - Ооредилгенин чедииникиниг болурунун чылдагаанын тып билири;
 - Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары;
 - Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеринчилер;
 - Домак кежигуннери: чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери.
 - Коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.
 - Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;
 - Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билир ужурлуг.
 - Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарларны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
 - Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурлуг.
- Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;

- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;
- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медрес билип, эстетиктиг овор-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Медреселдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

ПРОГРАММА. 3-ку класс.

Фонетика, грамматика, шын бижилге болгаш чугаа сайзырадылгасы

КАТАПТААШКЫН. Уннер болгаш ужуктер (бо темага хамаарышкан ажылдарны ооредилге чылынын дургузунда чорудар). Ажык болгаш ажык эвес уннер, оларны ужуктер-биле демдеглээри. Состун дазылын тодарадыры. Торел состер тывары. Состерни кожурери. Состернин слог болгаш ун-ужук анализи, состерни хажыдыышкын чок, ужуктер кагбайн, ужуктер солувайн, бижип чанчыгарынга оон ужур-дузазы.

Дакпырлап бижиир ажык эвес уннер.

Дулей (куштуг болгаш кошкак), ыткыр кошкак ажык эвес уннерни шын бижири.

Ъ (кадыг демдек) хереглээри.

Домак. Домактын чугула кежигуннери.

СОСТУН ТУРГУЗУУ. Состун уткалыг кезектеринин дугайында ниити билиг: дазыл, чогаадылга болгаш оскертилге кожумактары.

Дазыл, чангыс дазылдыг состер. Оскертилге кожумаа.

Тургузуу бодуун состернин оскертилге кожумактарын тып билири.

Чогаадылга кожумаа. Бодуун тургузуглуг состернин чогаадылга кожумактарын тып билири.

Состерге чогаадылга болгаш оскертилге кожумактарынын дес-дараалашкаа.

Сос иштинге тт, нн, кк деп дакпырлаан уннернин ужуктерин бижири.

Тып, тик, ток, тырт, теп, тут деп состерни болгаш оларнын уткалыг хевирлерин шын бижири.

ЛЕКСИКА. Состун лексиктиг утказын тодарадыры. Кожурген болгаш хой уткалыг состер тывары. Оларны чугаага шын ажыглап билири.

ЧУГАА КЕЗЕКТЕРИ. Чугаа кезектери-биле ниити таныжылга: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, ат орну, наречие, сан ады, эвилелдер, эдеринчилер, артынчылар.

ЧУВЕ АДЫ. Чуве ады, оон утказы, айтырыглары. Чуве адынын саннарга оскерлири (чангыстын саны, хойнун саны). Хойнун санынын кожумактарын шын бижири. Чангыстын санында чуве аттарын падежтерге оскертири, падежтерин ылгап билири.

Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак чуве аттары.

Бодалды шын чиге илередирде чоок уткалыг чуве аттарындан эн тааржырын шилип билири.

ДЕМДЕК АДЫ. Демдек ады, оон утказы, айтырыглары. Демдек аттарын чуве аттары-биле ажыглаары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак демдек аттары. Бодалды шын болгаш чиге илередир демдек адын шилип билири.

ЭДЕРИНЧИЛЕР. Эдеринчилернин дугайында ниити билиг. Эн хереглеттингир эдеренчилерни (дээш, дег, дугайында, -биле, ышкаш, башка) практика кырынга ажыглап билири.

КЫЛЫГ СОЗУ. Кылыг созу, оон айтырыглары. Кылыг созунун уелерге оскерлири (амгы уе, эрткен уе, келир уе). Болбас кылдыныг илередир кылыг состери.

ДОМАК. СОС КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ. Медээ, айтырыг, алгы домактары (чугаалаар сорулгазынын аайы-биле), кыйгырыг болгаш кыйгырыг эвес домактар (у наяны-биле).

Кол сос, соглекчи—домактын чугула кежигуннери. Ийиги черге кежигуннер (хевирлерге чарбас). Домакта состернин харылзаазы. Делгеренгей эвес болгаш делгеренгей домактар. Домак соолунге улуг сек, айтырыг, кыйгырыг демдектери.

Сос каттыжыышкыны. Сос каттыжыышкынында состернин харылзаазы. Сос каттыжыышкынында озек болгаш чагырткан сос.

СОЗУГЛЕЛ. ХАРЫЛЗААЛЫГ ЧУГАА. Созуглел болгаш оон кол бодалы. Созуглелдин ады (эгези). Созуглелдин янзылары: тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын (ниити таныжылга). Созуглелде даяныр состер.

Созуглелдин янзыларынын (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын) болгаш чугаа стильдеринин (чугаалажыр, албан-ёзу, чечен чогаал стильдери) дугайында ниити билиг (таныжылга).

Созуглелди логика талазы-биле тонген кезектерге чарары, оларга ат (эге) бээри. Башкынын удуртулгазы-биле созуглелдин планын тургузары.

Созуглелдин кезектерин болгаш кезек бурузунде домактарны харылзаштырары (хенертен, бир катап, оон соонда, долгандыр дээн чергелиг состер- биле, ат оруннары болгаш эвиллдер дузазы-биле).

Созуглелдернин кол бодалын тодарадыры. Тоожуушкун янзылыг созуглелдин тургузуунун схемазы (эгези, кол кезээ, тончuzu).

Белен азы коллективтиг тургускан план ёзугаар тоожуушкун янзылыг созуглелдин эдертии (аас-биле).

Баш удур белеткел-биле элээн каш сюжеттиг чуруктар азы чангыс чурук ёзугаар оореникчилернин корген-билгенинге хамаарышкан (оюннар, хайгааралдар, экскурсиялар дугайында дээш о.ё.) аас болгаш бижимел чогаадыглар. Чурумал болгаш угаап-боданыышкын хевирлиг 2—3 хире домактарны аас болгаш бижимел ажилдарынче киирири.

Бодунун дугайында кыска чага бижири.

Ээлдек-эвилен болурунун дурумнери. Аас болгаш бижимел чалалга, байыр чедириишкени. Дилег илередиринин состерин ажыглаары.

СЛОВАРЬЛЫГ МЕРГЕЖИЛГЕЛЕР(бо ажилды ооредилге чылынын дургузунда чорудар)

Ангы-ангы чугаа кезектеринге хамааржыр чангыс дазылдыг состер тывары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак состер тывары.

Бодалды илередирде эн херек состу шилип билири.

ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА ООРЕНГЕНИН КАТАПТААРЫ. Созуглел болгаш домак. Медээ, айтырыг, алгы домактары. Кыйгырыг домактары.

Состун тургузуу. Ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири. Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, сан ады, эдеринчилер.

ЧАРАШТЫР БИЖИЛГЕ

Бижилге гигиеназынын чанчылдарын улам сайзырадыр. Чангыс шугумга бижиirinче оореникчилерни шилчидер мергежилгелер.

Оореникчилерге берге биче, улуг ужуктерни болгаш оларнын каттыжыышкыннарын бижидерин уламчылаар: 1) з, к, в, ч, б, д, у, ү, я дээш о. ё.; 2) Г, П, Т, Р, З, Е, Ю, У, Y, Д, Ф, К, В дээш о.ё.; 3) Пп, Чч, Рр, Вв, Зз, Уу дээш о.ё. Ол, ое, се, ас, үе, до дээн чергелиг ужуктер каттыжыышкынын узуктел чок тудуштурарынга мергежилгелер.

Тус-тузунда оореникчилернин холунун ужуунде чараш, тода бижиirinин талазы-биле хажыдыышкыннаарны болгаш четпестерни эдер сорулга- биле, ужуктерни болгаш оларнын элементилерин, состерни болгаш домактарны бижидер чергелиг мергежилгелерни кылдыртыры.

Состе ужуктерни болгаш одуругда состерни чангыс аай хемчээлдиг ийленчек болгаш шын кылдыр коргузуп, ужуктернин бедин, калбаан шын сагывышаан, чангыс доора шугум кырынга бижири.

Дурген бижип ооредиринге мергежилгелер. Дурген санаашкын ёзугаар болгаш адап турда состерни, домактарны бижири.

Алфавиттин бичи ужуктерин янзы-буру шыйыглар-биле каттыштырбышаан, дурген тудуштур бижири.

Элээн дурген темп-биле адаан домактарны болгаш улуг эвес, кыска созуглелди хары угда бижип шыдаптарынга оореникчилерни чанчыктырар.

ШЫН БИЖИЛГЕЗИН САКТЫП АЛЫР СОСТЕР:

Ада-чурт, ажыл-агый, ажыттынар, апаар (болу бээр), апаар (алгаш баар), артык, боо-чепсек, бора-хокпеш, бомбурзек, вертолёт, дангырак, демир- орук, дортен, дуккур, душтеки, инек-караа, имиртин, ирт, катаптаар, каттыжар, каттырар, куш-культура, малгаш, мурнуку, начын, ниити, ортулук, оттур, оьттар, ортенир, почта, радио, суггарар, суггаттыг, телевизор, томаанныг, тураскаал, угаан-сарыыл, хана солун, харысалга, хаттыг, хуусаа, чадаг-терге, четче, четтирер, чинге-тараа, чунар-бажын, чурттакчы, чуктээр, шокар, шопулак, эргине, эртер (хурал эртер), эрттирер (хуралдыэрттирер).

Оореникчилернин билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чанчылдарынга кол негелделер.

Оореникчилер 3-ку класс дооскаш, дараазында билиглерни алган турар:

состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары; чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеренчилер; домак

кежигуннери: чугула (кол сос болгаш соглекчи) болгаш ийиги чергенин.

Оореникчилернин алган турар мергежилдери:

шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш хол-ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге

бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш

ужуктерни шын тодарадып билири;

состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);

чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;

домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжыышкыннарын-га чарар;

домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;

коллективтии-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Календарь-тематиктиг планнаашкын

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Ай, хуну	
			План	Факт
1.	Ооренген чуулдерин катаптаары. Уннер болгаш ужуктер.	1	03.09	
2.	Ажык уннер. Кыска болгаш узун ажык уннер. Ок-биле адаар ажык уннер	1	10.09	
3.	Кадыг болгаш чымчак демдектиг сосстер	1	17.09	
4.	Е,ё, ю,я деп ужуктерлиг сосстер.	1	24.09	
5.	Ажык эвес уннер. Куштуг, кошкак болгаш эн кошкак ажык эвес уннер. Эгезинде п болгаш т бижиир сосстер.	1	01.10	
6.	Диктант «Тудугжу Базыр».	1	08.10	
7.	Эдертиг «Мергеннин боргу»	1	15.10	
8.	Частырыглар-биле ажыл. Бот ажыл. Фонетиктиг сайгарылга.	1	22.10	
9.	Сосстер. Состун тургузуу (составы). Дазыл	1	05.11	
10.	Чангыс дазылдыг сосстер. (торел сосстер)	1	12.11	
11.	Сос иштинге катаптаан ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири.	1	19.11	
12.	Тып, тик, ток, тырт, теп,тут деп сосстерни кожумактар немежирге, шын бижири.	1	26.11	
13.	-дыр (-дир.-дур, -дур,-тыр,--тир,-тур.-тур) деп артынчыларны шын бижири.	1	03.12	
14.	Дефистеп бижиир нарын сосстер.	1	10.12	
15.	Диктант «Дуза»	1	17.12	
16.	Частырыглар-биле ажыл. Артынчыларны шын бижири	1	24.12	
17.	Чугаа кезектери. Ниити билиглер. Чуве ады.	1	14.01	
18.	Чуве аттарынын саннарга оскерлири. Чуве аттарынын падежтерге оскерлири	1	21.01	
19.	Хуу аттарны шын бижири	1	28.01	
20.	Хыналда диктант «Ону шыдаар силер, уруглар»	1	04.02	
21.	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын «Чуве ады»	1	11.02	
22.	Демдек аттары.	1	18.02	
23.	Демдек адынга катаптаашкын.	1	25.02	
24.	Сан адынын дугайында ниити билиг.	1	04.03	
25.	Эдеринчилер. Кылыг сосстери	1	11.03	
26.	Чогаадыг «Чунгуда»	1	18.03	
27.	Частырыглар-биле ажыл. Домак дугайында ниити билиглер	1	01.04	
28.	Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары. Хыналда диктант	1	08.04	
29.	Домактын кежигуннери. Домактын чугула кежигуннери.	1	17.04	
30.	Ийиги чергенин кежигуннери. Домакта санай адаан сосстернин аразынга биче сек.	1	22.04	
31.	Хыналда диктант «Арга-арыг»	1	29.04	
32.	Частырыглар-биле ажыл.	1	06.05	
33.	Домакта сосстернин харылзаазы. Созуглел.	1	13.05	
34.	Чыл дургузунда ооренген чуулдерин катаптаары.	1	20.05	